

עם טל ואלירז בפעם הרביעית

הערות לפני החזרות האחרונות

גארי ברתיני

הבחירה

בחירתם של יוסף טל וישראל אלירז לכתובת אופרה חדשה היתה צעד טבעי של אורי עופר, המנכ"ל ושלי כמנהל אמנותי. יוסף טל אינו רק זקן מלחיני ישראל ואמן בעל משקל רב בארץ ובעולם, אלא גם בעל הניסיון הרב ביותר בחיבור אופרות. הוא ושותפו, המשורר ישראל אלירז, כבר התקבלו בהצלחה על הבמה הבינלאומית. המוסיקה של טל איננה קלה, אולי, בשמיעה ראשונה. אבל כוחה הדרמטי-תיאטרלי והעצמה שהיא העניקה לטקסט, יוצרים מעורבות חזקה אצל הקהל ואני מקווה שכך גם יהיה באופרה הישראלית.

השפה

הבנת השפה באופרה היא בעייה מורכבת ביותר. גם כאשר זמרים מקצועיים מן השורה הראשונה בעולם שרים ורדי, והקהל מצליח להבין 65% מן הטקסט ההישג נחשב להצלחה. זו אינה שאלה של הגוי בלבד. מדובר כאן בנתונים מוסיקליים שמעוותים ומשנים את המלים: בעיקר ברגעים של רב-קוליות, או של גבהי צלילים למהלכים המלודיים. מסיבה זו רצינו שהזמרים המבצעים יהיו מי ששרים עברית באופן טבעי. כלומר ישראלים, או מי שיש להם מגע וקרבה לשפה.

הסיפור וההקשרים הבימתיים שלו

ליוסף יש סכויי הצלחה לא רק בישראל אל גם בארצות אחרות. העימות בין דמות תנ"כית, ותופעה תנ"כית - יוסף וחלומותיו המחפשים פתרון - לבין נושא מודרני, קפקא וגיבוריו, מוסיף ליצירה מימד אוניברסאלי. הדגשת הטרדינה האישית, בעיית התפוררותם של יחיד, משפחה, עם וחברה מעבירים את העלילה אל מעבר למקומי ולצר.

המוסיקה והתזמורת

המוסיקה של יוסף טל, בה עסקתי ואותה בצעתי הרבה במשך השנים, יכולה לעורר קשיים לתזמורת שאינה מנגנת הרבה מוסיקה חדישה. מדובר גם בבעיות טכניות וגם בבעיות מוסיקליות. באופרה, ולו קצרה, יש יותר מוסיקה מאשר כמעט בכל יצירה קונצרטית רגילה ולכן היא מהווה אתגר נוסף לתזמורת. אבל לצד הבעייתיות צריך לראות גם את הצדדים המעוררים, המרגשים והמעניינים בכתובה של טל ואלה צריכים להפוך את ההתמודדות עם החומר המוסיקלי הפחות-מקובל לחוויה אמנותית מעשירה. ■

א

אפרות ישראליות באורך מלא לא הוצגו בארץ כחצי יובל שנים. שתי אופרות שהטביעו חותם על היצירה הישראלית המקורית, ועל הקשר בין תולדות העשייה התרבותית בארץ היו דן השומר של מרק לברי, הוצגה ב-1945, ואלכסנדרה של מנחם אבידום שהועלתה באופרה הישראלית (הישנה) ב-1959. לאחר מכן, בשנת 1973, הוצגה מצדה 967 של יוסף טל פעמים ספורות בפסטיבל ישראל. עוד אופרות מתוצרת הארץ הוצגו בתל-אביב באופרה הקאמרית, שהיתה חלק מן האנסמבל הקאמרי. הבולטת בהן היתה הרמאי, אופרה קומית יחידה עד אז, מאת אפרים קישון ומנחם אבידום, שהוצגה ב-1976. אבל אופרה של ממש, על כל מרכיביה, לא הצליחה להגיע לבמה בישראל מאז.

התהליך

העלאת האופרה יוסף באופרה הישראלית תהיה נקודת ציון היסטורית חשובה במיוחד מכיוון שאופרה מהווה מכלול של כל צורות הביטוי של אמנויות הבמה ולכן היא גם משקפת את מצבן בנקודת זמן זו. כתוצאה מכך, נקשרים בתהליך הביצוע אמנים מתחומים שונים: מלחין ומחבר הליברית, מנצח, במאי ומעצבים. קבוצה זאת שותפה בכל השלבים ובתהליך הבאת היצירה מן הנייר לבמה. המעורבות היתה משלב הדיונים בנושא האופרה דרך קריאת הסקיצות השונות והדיון עליהן ועד לסיום חיבור הליברית מזה, ודיונים עם המלחין על בחירת הקולות בכל שלבי כתיבת היצירה מזה. בין השלבים האלה יש עוד מפגשים עם המלחין, שבינתיים כותב את הסקיצה של הפריטיטורה. אלה השלבים בהם יש עדיין הרבה מקום זמן להערות, להצבת סימני שאלה ולדיונים מחדשים. הנוסח הסופי נוצר, למעשה, רק עם פתיחת המסך.

לכללה וחברה

בית אופרה בארץ כל שהיא, ובייחוד בית אופרה יחיד במדינה, נבחן, בין היתר, במעורבותו בתהליכי יצירה בחברה בה הוא פועל. תעוזתו של בית אופרה קטן וצעיר כמו האופרה הישראלית החדשה נמדדת בקבלת החלטות בעלות משמעות הן מבחינה כלכלית והן מבחינת המדיניות התרבותית. כאן גבוי ההנהלה הציבורית ראוי לכל הערכה. ההחלטה לתת למלחין הישראלי אותו יחס שמקבל מלחין אופרות מוכרות, ידועות ופופולריות המנוגגות ממילא בכל מקום בעולם - היא החלטה נועזת ומהווה הוכחה למעורבות האופרה הישראלית בתהליכים תרבותיים וחברתיים במדינה.